

природоохоронні заходи упродовж тривалого періоду часу фінансуються за залишковим принципом.

Зазначимо, що проблеми у формуванні, організації фінансового механізму реалізації екологічної політики пов'язані також з фрагментарністю механізму фінансування, надлишковою централізацією функцій з управління державними фінансами екологічного спрямування, недостатньою увагою до можливостей місцевих органів влади, територіальних громад в ефективному регулюванні питань охорони навколишнього природного середовища. Усі практичні проблеми свідчать про необхідність пошуку шляхів подальшого удосконалення фінансового механізму реалізації екологічної політики в Україні, використання методологічного підходу, спроможного удосконалити систему фінансового забезпечення реалізації екологічної політики, саме через систему екологічного страхування, екологічного оподаткування; плати за порушення природоохоронного законодавства; інвестування в екологічні проекти. Доцільно також запровадити різні види податкових пільг, пільгового кредиту з метою підтримки та стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання; вдосконалити сучасну систему екологічного ліцензування.

Література:

1. Виконання бюджетів. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

Машко А.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проблема бюджетного дефіциту одна з найважливіших у фінансовій науці. Підсилена негативними наслідками неконтрольованого зростання інфляційного тиску й обсягів

державного боргу, вона може розглядатися у контексті гарантування економічної безпеки будь-якої держави.

Коли йдеться про бюджетний дефіцит потрібно брати до уваги, насамперед, джерела його фінансування, які, власне кажучи, визначають характер впливу бюджетного дефіциту на економіку країни.

Прикладом може стати український досвід фінансування дефіциту бюджету. До джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України, які були використані у вітчизняній практиці, належать:

а) внутрішнє фінансування:

- емісія грошей;
- доходи від приватизації державного майна;
- пряме внутрішнє банківське кредитування;
- внутрішнє ринкове фінансування;

б) зовнішнє фінансування.

Емісія грошей є незабезпеченим джерелом покриття бюджетного дефіциту, що безпосередньо впливає на грошову базу та розмір грошової маси. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж – дохід від друкування грошей, який виникає в умовах перевищення приросту грошової маси над приростом реального ВВП, внаслідок чого відбувається швидке зростання рівня цін. Через це суб'єкти економічних відносин змушені сплачувати інфляційний податок, який в результаті підвищення цін перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави [1].

Що стосується доходів від приватизації державного майна, то вони активно використовувалися в нашій країні для фінансування дефіциту бюджету. Однак, беручи до уваги те, що приватизаційним процесам в Україні властиві такі риси як непослідовність і безсистемність, а адміністративно-бюрократичний метод став нормою роздержавлення, та, враховуючи специфіку реформування власності в нашій країні й неконкурентні форми її реалізації, відсутність очікуваних масштабних позитивних ефектів від її проведення, вважаємо за доцільне відмовитися від такого джерела фінансування бюджетного дефіциту.

Внутрішнє фінансування також охоплює:

1) Пряме внутрішнє банківське кредитування.

Аналіз такого джерела фінансування дефіциту бюджету вказує на те, що тут не завжди мали місце кредитні розрахунки, оскільки

відносини між державою й банками зазнавали адміністративного тиску і відображали перерозподіл коштів, вилучення частини кредитних ресурсів до дохідної частини бюджету та спрямовувалися на вирішення поточних проблем.

Оцінюючи кредити, видані центральним банком уряду, вчені Р. Дорнбуш та С. Фішер звертають увагу на особливість монетарного боргового фінансування дефіциту бюджету, оскільки центральний банк, купуючи урядові цінні папери, створює «високо потужні» гроші, що є макроекономічна змінною, яка за своєю природою відрізняється від коштів, залучених шляхом продажу боргових зобов'язань [2]. Таку думку поділяють також вітчизняні науковці. Зокрема, А. Гальчинський, аналізуючи проблеми стабілізації гривні, зазначає, що кредити Національного банку стимулювали гіперінфляцію [3].

Загалом, такий спосіб фінансування дефіциту може застосовуватися лише протягом незначного строку й за умов стійкого зростання ВВП. До основних причин використання внутрішнього банківського кредитування належать:

- критичний стан державного боргу;
- значне зростання внутрішнього боргу та неможливість його реструктуризації;
- неможливість залучення зовнішніх позик;
- зниження золотовалютних ресурсів до мінімального рівня.

2) Внутрішнє ринкове фінансування. На противагу прямому кредитуванню уряду Національним банком України й комерційними банками із середини 1995 р. було запроваджено систему внутрішнього державного запозичення та здійснено спроби одержати перші кредити.

У процесі дослідження впливу внутрішніх запозичень на економіку можна виокремити короткострокові та довгострокові ефекти, які залежать від певних чинників, а саме від: стану й умов функціонування економіки, особливо з урахуванням стадій економічного циклу; причин дефіциту бюджету; характеру грошово-кредитної політики і поширення інфляційних тенденцій; структури видатків уряду (співвідношення інвестиційних та споживчих видатків); стану платіжного і торговельного балансів та ін.

Зважаючи на наведені чинники при оцінюванні впливу державних запозичень на розвиток економіки, вважаємо, що потрібно враховувати конкретні умови здійснення позик. До того ж

важливе значення має відокремлення економічних наслідків внутрішньої та зовнішньої державної заборгованості, а також здійснення диференційованого аналізу руху грошових потоків у разі залучення коштів і сплати боргу.

Аналізуючи вплив внутрішніх державних позик як джерела фінансування дефіциту на економіку та бюджет держави, доцільно враховувати, які саме кошти і в якому обсязі залучаються державою, звертаючи особливу увагу на грошові ресурси, що можуть бути запозичені урядом без обмеження поточних інтересів реального сектору, – економічно нейтральні капітали.

Характеризуючи зовнішні запозичення як джерело фінансування дефіциту бюджету, наголосимо, що в економічній літературі поширеною є теза про те, що вони є безінфляційним та доволі безболісним механізмом фінансування дефіциту, але ми не можемо повністю погодитися з цим твердженням. За умов соціально-політичної нестабільності, несприятливої економічної кон'юнктури та неефективної політики у сфері державних фінансів, а також з огляду на здійснення хаотичної та не завжди обґрунтованої політики владними структурами щодо залучення зовнішніх позик, таке джерело фінансування дефіциту бюджету може спричинити доволі неоднозначні наслідки. До позитивних короткострокових ефектів можемо віднести:

- можливість, не вдаючись до грошової емісії, фінансування поточних і капітальних бюджетних видатків, які з певних причин не були забезпечені доходами бюджету;
- часткове вирівнювання сальдо платіжного балансу;
- зменшення інфляційного тиску та стабілізацію валютного курсу національної грошової одиниці;
- оптимізацію інвестиційного клімату і скорочення ефекту «витіснення»;
- відкладення на певний період потенційного зростання податкового навантаження;
- можливість продовження структурних економічних змін та забезпечення пропозиції платоспроможним попитом;
- дисциплінуючий вплив на країну-позичальника тощо [4].

Однак, світова практика боргової політики свідчить, що зовнішні запозичення за умови застосування неефективного механізму їх залучення та неврахування об'єктивних закономірностей управління

державним зовнішнім боргом мають також й широкий спектр довгострокових негативних ефектів, а саме:

- некероване зростання обсягів державного боргу;
- розкручування інфляційної спіралі;
- загострення фінансової дестабілізації й побудова «фінансових пірамід»;
- перекидання боргового тягаря на майбутні покоління;
- зростання імпорту та зниження обсягу експорту;
- економічна, а іноді й політична залежність від іноземних кредиторів;
- «втеча» капіталів за кордон;
- збільшення величини бюджетного дефіциту;
- загроза економічній безпеці держави та небезпека оголошення дефолту й ін.

Зважаючи на вказані наслідки і механізми впливу зовнішньої та внутрішньої складових державного кредиту на державні фінанси й економіку загалом, а також на результати аналізу вітчизняного досвіду урядових запозичень, вважаємо, що довгострокова боргова політика має орієнтуватися на розвиток внутрішніх джерел фінансування бюджетного дефіциту.

Література:

1. Семенюк В. Процес приватизації в Україні та економічна безпека держави / В. Семенюк // www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=17953958.
2. Дорнбуш Р. Макроекономіка: Пер. з англ. / Дорнбуш Р., Фішер С. – К.: Основи, 1996. – 814 с.
3. Гальчинський А. Стабілізація гривні: проблеми і перспективи / Гальчинський А. // Вісник Національного Банку України. – 2002. – №7. – С. 9.
4. Машко А.І. Теоретико-практичні проблеми управління бюджетном дефіцитом / А.І. Машко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Спецвип. 22. – С. 155–159.
5. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. Т.2: Механізми грошового та фондового ринків і їх вплив на розвиток економіки України / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – 442 с.